

Батлав.....

УЛСЫН ШАЛГАЛТ - 2018

МОНГОЛ ХЭЛ-12

Аймаг / дүүрэг:
Сум
Сургууль:
Анги: Бүлэг:
Овог:
Нэр:

САНАМЖ, ЗӨВЛӨГӨӨ

- Шалгалт 80 минут үргэлжилнэ.
- Шалгалтын материал хоёр хэсэгтэй ба нэгдүгээр хэсэг нь унших чадвар сорьсон, хоёрдугаар хэсэг нь бичих чадвар сорьсон задгай хэлбэрийн даалгавраас бүрдэнэ.
- Даалгавар бүрийн хариултыг өгөгдсөн сул зайд бичиж тэмдэглэнэ.

Тарвага

Газар дээр хамгийн зовж зүдэрч амь зуудаг амьтныг нэрлэ гэвэл би тарвага гэж хэлнэ. Хавар газар гэсэж ичээнээсээ гармагц л хавх зүүх, урхи тавих, буудах, нохойгоор бариулах, мориор хөөж цохих, ус тавих, утаж малтах зэрэг есөн шидийн арга хэрэглэж тарвагатай дайн зарлаж эхэлдэг. Намайг бага байхад “Хулгар шарыг, эр хүний ганзаганд эрүүгээрээ зүүлгэж, замых нь гүнцэг болж байх тангарагтай амьтан гэдэг шүү” гэж ярьцаадаг байсан юм.

Тарвага харсан хүн махыг нь идэх юмсан. Эс бөгөөс арьсыг нь авч дамлахсан гэж хорхойсно. Ийм шунал хөөрхийсийг гайтуулж, зовлонгийнх нь үүдийг нээдэг байна. Монголчуудыг олон зуун жил тэжээсээр ирсэн ачтан юмсан. Эзэн хаанаас эхлээд эгэл боргил ард тарвагаар амия зогоож ирснийг түүхийн ном сударт тэмдэглэсэн байдаг.

... Миний мэдэхээс манай нутагт мал, хөрөнгө муутай ядуу айл өрх тарвагаар үл хоолоо залгуулж “алахын нүгэлтэн” гэж ад үзэгдэх явдал байв. Жишээ дурдсан ч болно. Чулуун “Өндөр ах” гэж хөгшин байлаа. Хавар ханш нээж чийгийн амьтад нүхнээс гарах үеэс эхлэн намар ичээний амьтад далд орох хүртэл тарвага агнадаг байсан. Ер нь ч тэгээд тарваганы хамраас цус гаргаагүй эрчүүд ч ховор доо.

Чулуун гэдэг өндөр ахыг ад үзэж, муу хэлэх мөртлөө махассан нөхөд ичих ч үгүй гэрт нь явж очоод гэдсээ тийртэл амаа олохгүй тарваганы мах идэж аваад морддог сон. Би ч гэсэн бас тэдний нэг билээ. Манай нутагт нэг үе тарвага шороо шиг байлаа. Хурдан өсөж үрждэг болохоор нь шороо шиг гэж зүйрлэн ярьдаг сан. Тарвага агнаж, тарвагаар амь зуудаг хүмүүс мөндөл, хөхүүл \нагай\ агнахгүй. Хавханд орчихсон байвал тавьчихна. Агнасан хүнийг толгойг нь эргэтэл зэмлэнэ. Уржлийн сурвалж үүсвэр гэж үздэгээс тэр. Чулуун өндөр ахад нэг нүхнээс ганцаас илүүг авч болохгүй гэсэн нэг зарчим байдаг сан Алсыг бодсон том ухаан шүү. Ийм байхад тарвага өсөж үржилгүй яах вэ?

Би гурван жилийн өмнө өсөж төрсөн зуслан, намаржаагаа явж үзэв. Бага байхад өглөө босоод харахад хотны захаас эхлэн бужигнаж, хошхирч шуугъж байдаг нь хаачив аа? Хавханд орчоод чарлахад хаяанд унтаж хэвтсэн ноход чимээнээр сэрг давхилдан явдаг нь ч алга. Барагдахгүй юм шиг боддог байсан минь ташаа байжээ.

Хөөрхийст зориулж хөшөө босгосныг илүүд үзэж адлах юм. Яадаг юм, босгoo л биз. Гурван голын савд бага балчирт нь эзэн Чингисийн минь гэр орныхыг тэжээж байсныг бодсон ч гадаадад сурч байсан оюутнуудыг минь арьсаараа тэтгэн тэжээж ирсэн гавьяаг нь ч, олон зууны туршид ард түмэнд минь өлзийгөө өгч, буян хишгээ хайлаж ирснийг дурсаж суухад юу нь болохгүй гэж...

Алтай, хангайгүй тарвага ихэд цөөрчээ. Газрын тосноос дутуугүй үнэт баялаг юмсан. Манайхныг хэт шуналаас энэ амьтны нэр түүхийн хуудсанд бичигдэж үлдэх цаг ойртсон бус уу. Зах зээлийн нийгэм яасан ч халгаатай юм бэ? Хууль гаргаад агнахыг хориглочоод байхад үржиж олширсон янз мэдэгдэхгүй л байх юм.

Бага байхад өглөө босоод харахад хотны захаас эхлэн бужигнаж, хошхирч. Энэ жилүүдэд намар ичсэн тарвага дараа жилийн хавар нүхнээсээ гаргаагүй бүгд нүхэндээ хөлдөж үхсэн гэж нутгийн ихэнх ардууд харамсан өгүүлдэг. Үүнээс хойш арав шахам жилд үржиж өссөн гэх мэдээ байгаа хэдий ч бидний нүдэнд олигтой өсөж олширсон нь үзэгдэж харагдахгүй ховор хомс хэвээр байна.

Монголын хил гааль дээр нууцаа хэдэн зуу, мянгаараа арьс нь илэрч байсан баримтыг энд дэлгэж тоочихын хэрэггүй биз ээ. Бага байхад “Газар доор гүзээтэй шар тос” тэр юу вэ? гэж тарвагыг оньсого болгон таалгадаг сан. Одоо тэгвэл оньсогоор таалгах байтугай, газрын хөрснөөс ор мөргүй арчигдаж, улаан номын хуудсанд нэр нь дурдагдахад оройтсоноос тарвагаа аварцааяа гэсэн эмзэглэл дотроос хатгаад болдоггүй.

1990 оноос өмнөх үеийн агналт нь экологийн тэнцвэр хадгалагдах хэмжээнд байсан бол үүнээс хойш зах зээлийн нэрэнд дулдуйдсаны гайгаар газар дээр хэдхэн тоотой үлдсэн хулгар шарууд минь хулгайн ангуучдын онь хараанд өртөж, хурдан бууны бай идэш болж хэлмэгдэв.

Ийнхүү харсаар атал өсөн үржиж байсан, монголчуудын амин зуулгын нэгэн эх үүсвэр бидний нүдний өмнө түгшүүрийн харанга цохиж эхэлсэн. Гэтэл одоо нөхөн төлждөггүй уул уурхайн баялгаас ашиг хүртэх гэж дотор талаа шуналын хорхойд маажуулаад малын бэлчээрээ сүйтгүүлж амьдралын бас нэг эх үүсвэр болох мал аж ахуйгаа гаргуунд гаргах гэж байгааг юу гэж үзэх вэ?

Монголчууд бид түр зуурын бэл болох хэдхэн ногоон долларт хууртаж, бэлчээр нутгаа сүйтгүүлж зуулгынхаа бас нэг эх үүсвэр болох мал сүргээсээ хагацахад хүрч буйг төрийн түшээд минь ухаараач.

Ч.Онгоодой

НЭГДҮГЭЭР ХЭСЭГ. УНШИХ ЧАДВАР СОРЬСОН ДААЛГАВАР

“Тарвага” эхэд хүний буруу үйл ажиллагаанаас болж тоо толгой нь ховордсон тухай өгүүлжээ. Эхийг дараах даалгаврын хүрээнд задлан шинжлээрэй [25 оноо]

1. Асуултыг баримтаар нотолж бичнэ үү?

[8 оноо]

- Тарвага ичээнээсээ гармагц хүмүүс хэрхэн хандаж эхэлдэг вэ?-
.....
- Тарвагаар хооллож ирснийг түүхийн ном сударт юу гэж тэмдэглэсэн бэ? –
.....
- Чулуун гэдэг хүнийг ад үздэг мөртлөө хүмүүс түүнд ямар үйлдэл үзүүлдэг вэ?
.....
- Бага байхад өглөө босоод харахад хотны захаас эхлэн бужигнаж, хоширч байдаг тарвага хаачсан бэ?-
.....
- Тарвага харсан хүн юунд нь хорхойсдог вэ?
.....
- Монголын хил гаалиар тарвагатай холбоотой ямар үйлдэл илэрдэг вэ?
.....
- Улаан номд орох болсон амьтныг юуг гэж аман зохиолдоо оньсголдог вэ?
.....

2. Хэлцийг тайлбарла.

[4 оноо]

түгшүүрийн харанга цохих-
шуналын хорхойд маажуулаад –
зовлонгийнх нь үүдийг нээз-
амиа зогоох-

3. Баримтыг харьцуулж тайбарлаарай.

[2 оноо]

1990оноос өмнөх –
1990оноос хойш-

4. Энгийн өгүүлбэрийг нийлмэл өгүүлбэр болгоорой. [6 оноо]

- Тарвага харав. Махыг нь идэв.....
- Ахыг ад үзэв. Ахыг муу хэлэв.
- Манай нутагт нэг үе тарвага олон байлаа. Манай нутагт одоо тарвага ховор.

- Тарвага хавханд орчихно. Тарвага хавханд орсон бол тавьчихна

.....

 - Тарвага өсөж үржихгүй байна. Хүмүүс ихээр агнав..

.....

 - Барагдахгүй юм шиг боддог байв. Энэ бодол минь ташаа байжээ.

.....

5. Эхийн гол санааг жишээ баримтаар батлан /нэг цогцолбороор/ тайлбарлаарай. [5 оноо]

[5 оноо]

ХОЁРДУГААР ХЭСЭГ. БИЧИХ ЧАДВАР СОРЬСОН ДААЛГАВАР

“Тарвага” эхийн агуулгаас санаа авч, сүүлийн үед монгол оронд нэн ховордож буй амьтдаас нэгийг сонгож, гарчиг өгөн, эргэцүүлсэн эх зохион бичээрэй. Үгийн тоо 250-300 /25 оноо/

Засагч багш нарт зориулав